

KATARZYNA CZORNIK

**BLISKI WSCHÓD
W POLITYCE ZAGRANICZNEJ
STANÓW ZJEDNOCZONYCH
W LATACH 1945-2012**

KATOWICE, 2012

*I've come here to Cairo to seek a new beginning between
the United States and Muslims around the world,
one based on mutual interest and mutual respect,
and one based upon the truth that America and Islam are not exclusive
and need not be in competition...*

Barack Obama
Cairo University, Egypt
June 4 2009

Recenzent:

dr hab. Justyna Zając
Uniwersytet Warszawski

Projekt okładki, skład komputerowy, przygotowanie do druku i druk:

REMAR, wydawnictwo@remar-sosnowiec.pl, www.remar-sosnowiec.pl

ISBN: 978-83-61975-17-5

Copyright © by:

Publikacja sfinansowana przez Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 2012.

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....11

ROZDZIAŁ I

Uwarunkowania polityki Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu w okresie funkcjonowania układu bipolarnego 21

1.1. Istota i zakres treściowy pojęcia „Bliski Wschód” 21

1.2. Wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania polityki zagranicznej USA w okresie funkcjonowania układu bipolarnego 29

1.3. Doktrynalne podstawy polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu w latach 1945-1989.....59

1.3.1. Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej prezydenta Harry'ego Trumana 59

1.3.2. Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej prezydenta Dwighta Eisenhowera 63

1.3.3. Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej prezydenta Johna F. Kennedy'ego 67

1.3.4. Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej Lyndona Johnsona 69

1.3.5. Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej Richarda Nixona i Geralda Forda 70

1.3.6. Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej Jamesa Cartera.....74

1.3.7. Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej Ronalda Reagana.....77

ROZDZIAŁ II

Główne interesy i cele polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych realizowane wobec Bliskiego Wschodu w okresie funkcjonowania układu bipolarnego.....81

2.1. Powstrzymywanie ekspansji ZSRR na terenie Bliskiego Wschodu 81

2.2. Umacnianie państwowości Izraela w regionie bliskowschodnim.....	103
2.3. Bezpieczeństwo energetyczne.....	116
2.4. Zapewnienie stabilności państwom sojusznicy w regionie.....	129
2.4.1. Egipt.....	129
2.4.2. Iran.....	141
2.4.3. Arabia Saudyjska.....	147
2.4.4. Irak.....	155
2.4.4.1. USA wobec wojny iracko-irańskiej 1980-1988.....	174

ROZDZIAŁ III

Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych w okresie pozimnowojennym.....195

3.1. Wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania polityki zagranicznej USA w okresie pozimnowojennym.....	195
3.2. Bliski Wschód w doktrynie amerykańskiej polityki zagranicznej w okresie pozimnowojennym.....	220
3.2.1. Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej prezydenta George'a H. Busha.....	220
3.2.2. Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej prezydenta Billa Clintona.....	228
3.2.3. Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej prezydenta George'a W. Busha.....	238
3.2.4. Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej prezydenta Baracka Obamy.....	249

ROZDZIAŁ IV

Interesy i cele polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych realizowane wobec Bliskiego Wschodu w okresie pozimnowojennym.....	259
4.1. Utrzymanie uprzywilejowanego partnerstwa z Izraelem.....	259
4.2. Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego.....	272
4.3. Zapewnienie stabilności sojusznicy państwom arabskim w regionie.....	286
4.3.1. Egipt.....	286
4.3.2. Arabia Saudyjska.....	298
4.3.3. Jordania.....	308
4.4. Demokratyzacja i stabilizacja gospodarcza regionu.....	317

ROZDZIAŁ V

Główne problemy dla polityki Stanów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie w okresie pozimnowojennym.....327

5.1. Konflikt izraelsko-palestyński.....	327
5.2. Irański program nuklearny.....	336
5.3. Polityka Saddama Husajna i wojny w Zatoce Perskiej.....	347
5.3.1. USA wobec agresji Iraku na Kuwejt.....	347
5.3.2. Agresja USA na Irak (<i>Iraqi Freedom</i>) i jej implikacje.....	371
5.4. Terroryzm międzynarodowy i fundamentalizm islamski.....	395

ROZDZIAŁ VI

Nowe akcenty w polityce Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu po Arabskiej Wiosnie.....403

6.1. USA wobec Arabskiej Wiosny w Tunezji.....	403
6.2. USA wobec Arabskiej Wiosny w Egipcie.....	408
6.3. USA wobec Arabskiej Wiosny w Arabii Saudyjskiej i Bahrajnie.....	419
6.4. USA wobec Arabskiej Wiosny w Libii (strategia <i>leading from behind</i>).....	423
6.5. USA wobec Arabskiej Wiosny w Syrii.....	428
6.6. Konsekwencje Arabskiej Wiosny dla polityki bliskowschodniej USA.....	432

ZAKOŃCZENIE.....435

WYKAZ NAJCZĘŚCIEJ STOSOWANYCH SKRÓTÓW.....451

WYKAZ TABEL.....453

MAPY BLISKIEGO WSCHODU.....455

BIBLIOGRAFIA.....459

SUMMARY.....513

ZUSAMMENFASSUNG.....515

WSTĘP

Bliski Wschód stanowi bez wątpienia jeden z kluczowych obszarów w skali całego globu. Jego ważkość wyraża się zasadniczo w trzech głównych płaszczyznach: geopolitycznej, gospodarczej oraz kulturowo-religijnej. Leżąc na styku trzech kontynentów (Europy, Azji i Afryki), obejmując przy tym swym zasięgiem Kanał Sueski (od 1869 roku – najkrótszą drogę morską między Europą Zachodnią i Azją, jak i priorytetową trasę dla tankowców przewożących ropę naftową z subregionu Zatoki Perskiej do Zachodniej Europy), Cieśniny Bosfor i Dardanele, jak również łącząc ze sobą Morze Śródziemne, Morze Czerwone i Morze Arabskie, stanowi on istotny węzeł komunikacji lądowej, morskiej i powietrznej, najkrótszą drogę z Ameryki Północnej i Europy do Azji i Australii oraz punkt wyjścia do oddziaływania na inne obszary. Bogate złoża surowców energetycznych (około 65% globalnych rezerw ropy naftowej oraz około 30% zasobów gazu ziemnego) i naturalnych, przy jednoczesnym braku rozwiniętego przemysłu przetwórczego i lekkiego sprawiły, że Bliski Wschód przez setki lat był postrzegany jako ogromny rynek zbytu oraz rezerwuar taniej siły roboczej. Stanowił tym samym pole rywalizacji zarówno pomiędzy państwami europejskimi, jak i supermocarstwami.

Arabski nacjonalizm, panarabizm, liczne poddziały, antagonizmy i konflikty wewnątrzregionalne, spory dynastyczne i narodowościowe, rozbieżności interesów politycznych, gospodarczych, ideologicznych i terytorialnych, nieuregulowane kwestie demarkacji granic, rywalizacja o miano *primus inter pares* w regionie, a także podziały religijne i etniczne przez wieki determinowały sytuację geopolityczną Bliskiego Wschodu, implikując zainteresowanie i zaangażowanie państw w tej części świata. Bliski Wschód często postrzegany jest jako region niezrozumiały w płaszczyźnie kulturowo-religijnej dla szeroko pojętej cywilizacji zachodniej. Z czasem uzyskał on status obszaru, w którym korzenie ma fundamentalizm islamski i terroryzm międzynarodowy, zagrażające światowemu pokojowi i bezpieczeństwu.

Polityka Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu nigdy nie miała charakteru przypadkowego. Region ten był bowiem postrzegany przez kolejne administracje amerykańskie jako obszar kluczowy dla realizacji strategicznych interesów Stanów Zjednoczonych. Jednakże początek amerykańskiego zaangażowania politycznego, militarnego i gospodarczego na Bliskim Wschodzie przypadł dopiero na drugą połowę XX wieku. Do II wojny światowej amerykańskie interesy w tej części globu sprowadzały się

do lokowania własności prywatnej w formie niewielkich transakcji handlowych przez prywatne jednostki lub grupy interesu, misji kościołów (zwłaszcza protestanckich), działalności filantropijnej, kupieckiej. W latach 20. i 30. XX wieku amerykańskie zainteresowanie Bliskim Wschodem zostało ograniczone wyłącznie do kwestii gospodarczych. Amerykańska obecność w regionie była rezultatem aktywności prywatnych międzynarodowych firm powiązanych z przemysłem energetycznym oraz wspierania emigracji żydowskiej. Dopiero II wojna światowa przewartościowała amerykańskie interesy polityczne na Bliskim Wschodzie. Ropę naftową zaczęto postrzegać jako surowiec strategiczny, niezbędny dla militarnej i gospodarczej aktywności oraz gwarant bezpieczeństwa USA. Amerykańska obecność na konferencji w Teheranie oraz stacjonowanie sił zbrojnych USA w Iranie podczas II drugiej wojny światowej były oznakami świadomości amerykańskich interesów na Bliskim Wschodzie oraz dążeń do uzyskania politycznych wpływów w regionie.

W okresie zimnej wojny geostrategiczne położenie Bliskiego Wschodu umocniło rangę regionu i przyczyniło się do tego, że był on jednym z obszarów rywalizacji amerykańsko-radzieckiej. W okresie funkcjonowania układu bipolarnego do priorytetów polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych w regionie bliskowschodnim należało, oprócz powstrzymania ekspansji ZSRR, zapewnienie swobodnego dostępu do zasobów ropy naftowej po rozsądnych cenach, tak by sprostać potrzebom energetycznym świata uprzemysłowionego, umacnianie suwerenności i bezpieczeństwa Izraela – jako swojego głównego sojusznika na Bliskim Wschodzie, jak i zapewnienie stabilności zaprzyjaźnionym państwom za pomocą środków politycznych, ekonomicznych i wojskowych (Arabia Saudyjska, Iran, Egipt). Waszyngton dążył więc do pozyskania sojuszników wśród państw arabskich, przy jednoczesnym popieraniu prawa Izraela do utrzymania *granic możliwych do obrony*. Ten ostatni cel był o tyle istotny, iż wiązał się z lansowaną w okresie powojennym *Teorią próżni siły*. Zakładała ona, że następstwem wycofania się z Bliskiego Wschodu Wielkiej Brytanii będzie wzrost chaosu, napięć oraz stopniowa destabilizacja, która w konsekwencji ułatwi ZSRR przejście kontroli nad regionem.

Również w okresie pozimnowojennym Bliski Wschód był jednym z najważniejszych kierunków w amerykańskiej polityce zagranicznej. Można nawet stwierdzić, iż w porównaniu z okresem zimnej wojny jego znaczenie w polityce USA znacznie wzrosło. Na taki stan rzeczy wywarł wpływ szereg uwarunkowań, które determinowały percepcję tego regionu przez amerykańskich decydentów politycznych. Po rozpadzie układu bipolarnego zniknął bowiem cel, jakim było powstrzymanie ekspansji ZSRR na Bliskim Wschodzie, niemniej jednak pojawił się szereg nowych wyzwań dla polityki amerykańskiej, by tylko wskazać na: irański program atomowy; politykę Saddama Husajna, której rezultatem była druga wojna w Zatoce Perskiej; agresja USA na Irak i trzecia wojna w Zatoce Perskiej; nasilający się terrorizm międzynarodowy i fundamentalizm islamski; nierozwiązany konflikt izraelsko-palestyński; a także nowe uwarunkowania związane z przewartościowaniami w regionie, jakie pojawiły się w związku z Arabską Wiosną zapoczątkowaną w grudniu 2010 roku w Tunezji. Wśród wiodących celów polityki Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu w ostatniej dekadzie XX i na początku XXI wieku należy wskazać: zaangażowanie w izraelsko-arabskie rozmowy

pokoju; wzmacnianie strategicznego sojuszu z Izraelem; dążenie do umacniania bezpieczeństwa w regionie poprzez walkę (wojnę) z terroryzmem międzynarodowym i fundamentalizmem islamskim a także walkę z proliferacją broni masowego rażenia; wspieranie rozwoju gospodarczego i społecznego oraz demokratyzację (w tym siłową) regionu; zapewnienie swobodnego dostępu do złóż surowców energetycznych (ropy naftowej i gazu ziemnego) po korzystnych cenach; powstrzymanie działań Iranu i Iraku (do agresji USA na Irak dokonanej w marcu 2003 roku) w ramach strategii *dual containment*; umacnianie stosunków z Arabią Saudyjską, Egiptem i Jordanią jako strategicznymi sojusznikami USA na Bliskim Wschodzie.

Celem badawczym niniejszej publikacji jest ukazanie miejsca Bliskiego Wschodu w polityce zagranicznej, a ściślej w polityce bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych w latach 1945-2012. Ramy czasowe nie zostały wyznaczone przypadkowo. Zakończenie II wojny światowej oznaczało bowiem dla polityki bliskowschodniej USA początek faktycznego zaangażowania w regionie i możliwość rozwoju amerykańskich interesów w tej części świata. Ze względu na układ bipolarny, który powstał po 1945 roku Bliski Wschód stał się regionem strategicznym dla realizacji amerykańskich interesów politycznych, ekonomicznych i militarnych. Nie sposób zrozumieć szeroko pojęte relacje amerykańsko-arabskie, amerykańsko-izraelskie, politykę USA wobec Iranu, czy konflikt bliskowschodni, nie odwołując się do ich genezy, a ta przypada na okres po 1945 roku. Z kolei górna cezura – rok 2012, pozwala na przybliżenie wydarzeń Arabskiej Wiosny – niezwykle istotnych dla Bliskiego Wschodu i strategii USA wobec regionu. Kończąc publikację na 2012 roku można wskazać jej przebieg oraz najważniejsze implikacje dla regionu i bliskowschodniej polityki Stanów Zjednoczonych. Zamierzeniem autorki jest zatem przybliżenie czytelnikowi dominujących tendencji w polityce USA wobec Bliskiego Wschodu oraz wiodących strategii amerykańskiej polityki zagranicznej wobec tego regionu, zarówno w okresie zimnej wojny, jak i po rozpadzie układu bipolarnego. Analizie zostały poddane główne uwarunkowania i kierunki polityki zagranicznej USA we wskazanym przedziale czasowym. Przedstawione zostały główne czynniki, które wywierały wpływ tak na relacje bilateralne pomiędzy Waszyngtonem a państwami regionu, jak na ogólną strategię USA wobec Bliskiego Wschodu. Omówione zostały główne cele, interesy, ale również wyzwania dla polityki amerykańskiej wobec tej części świata. Wyeksponowane zostały zarówno uwarunkowania wewnątrzamerykańskie, jak i międzynarodowe, które determinowały (np. rywalizacja amerykańsko-radziecka o wpływy), bądź też w dalszym ciągu determinują politykę zagraniczną i bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych wobec regionu. Należy mieć też na uwadze uwarunkowania wewnątrzregionalne: postępujący konflikt izraelsko-arabski, zaangażowanie Białego Domu po stronie Izraela, rozwój tendencji fundamentalistycznych i terrorystycznych w regionie, związki USA z poszczególnymi państwami regionu (Egiptem, Arabią Saudyjską, Iranem, Irakiem, Jordanią), uzależnienie USA od źródeł energii skupionych w tej części globu, dążenia USA do stabilizacji gospodarczej i politycznej w regionie, środki metody i instrumenty wykorzystywane w celu demokratyzacji Bliskiego Wschodu oraz implikacje Arabskiej Wiosny dla amerykańskiej strategii bliskowschodniej. W publikacji ukazane zostało również stanowisko USA wobec dążeń narodowowyzwoleńczych ludności kurdyjskiej, które determinowało relacje bilateralne

między USA a poszczególnymi państwami regionu.

Problem badawczy podjęty w niniejszej pracy został oparty na kilku założeniach (tezach badawczych):

- Bliski Wschód zajmował w okresie funkcjonowania układu bipolarnego, a zwłaszcza po jego rozpadzie, priorytetowe miejsce w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych, które determinowane było głównie względami ekonomicznymi, bezpieczeństwa oraz utrzymania stabilności na Bliskim Wschodzie.
- Polityka Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu nigdy nie miała charakteru przypadkowego jako, że region ten był postrzegany przez kolejne administracje amerykańskie jako kluczowy dla realizacji strategicznych interesów USA.
- Trwała amerykańska obecność w regionie była postrzegana w jako konieczny instrument służący nie tylko do realizacji głównych celów bliskowschodniej polityki Stanów Zjednoczonych, ale także ich globalnego zaangażowania.
- USA dążąc do umocnienia suwerenności i bezpieczeństwa Izraela – jako swojego głównego sojusznika na Bliskim Wschodzie, nigdy nie zrezygnowały z dążeń na rzecz pozyskania sojuszników wśród państw arabskich.
- W okresie zimnej wojny interesy i cele USA wobec regionu skupiały się wokół powstrzymania ekspansji ZSRR, utrzymania państwowości Izraela, zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego oraz zapewnienia stabilności państwom sojuszniczym w regionie.
- Po zakończeniu zimnowojennej rywalizacji interesy, cele i strategie polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu uległy przewartościowaniu. USA w zmienionych okolicznościach podejmowały innego rodzaju działania i częściej niż w okresie zimnej wojny wykorzystywały innych instrumentów polityki zagranicznej.
- W okresie pozimnowojennym strategia Waszyngtonu względem Bliskiego Wschodu pozostawała w ścisłym związku z dążeniami USA do uregulowania konfliktu izraelsko-palestyńskiego oraz zapewnienia stabilizacji politycznej i gospodarczej w tej części globu.
- Do priorytetów w polityce Stanów Zjednoczonych w regionie bliskowschodnim należało utrzymywanie strategicznego sojuszu z Izraelem, likwidacja źródeł terroryzmu, radykalnych organizacji islamskich, walka z proliferacją WMD, demokratyzacja regionu, zapewnienie dostępu do surowców energetycznych, utrzymanie bliskich relacji z państwami arabskimi (jako klientami USA).
- Do realizacji celów strategii bliskowschodniej Waszyngton wykorzystywał zarówno instrumenty ekonomiczne (pomoc gospodarcza, finansowa i liczne powiązania handlowe), polityczne (traktaty i sojusze), jak i militarne (interwencja w Iraku z 2003 roku).
- Do wybuchu Arabskiej Wiosny Waszyngton wspierał liczne reżimy w regionie, pod warunkiem, że prowadziły politykę proamerykańską, zgodną z interesami i celami polityki Stanów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie. Arabska Wiosna wpłynęła na modyfikację bliskowschodniej strategii Białego Domu.

W celu rozwiązania problemu badawczego postawiono kilka szczegółowych pytań badawczych:

- Jak ewoluowała polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu oraz jakie czynniki determinowały jej kształt i charakter w okresie funkcjonowania

układu bipolarnego i po jego rozpadzie?

- Jaki wpływ na politykę USA wobec Bliskiego Wschodu wywierały uwarunkowania międzynarodowe?
- Jakie elementy były dominujące w strategiach bliskowschodnich poszczególnych administracji Stanów Zjednoczonych?
- Jakie metody i środki dominowały w polityce USA wobec Bliskiego Wschodu?
- Jaki wpływ na relacje bilateralne pomiędzy USA a państwami regionu miał strategiczny sojusz amerykańsko-izraelski?
- Jaki wpływ wywarła polityka USA wobec Bliskiego Wschodu na postrzeganie Stanów Zjednoczonych przez innych uczestników stosunków międzynarodowych?
- Jaka była efektywność strategii i polityki USA wobec Bliskiego Wschodu?

Analiza przyjętego problemu badawczego została przeprowadzona z wykorzystaniem kilku metod badawczych, w tym analizy historycznej, analizy treści, analizy decyzyjnej oraz metody porównawczej. Należy dodać, iż jest to analiza politologiczna, a nie-historyczna, co pozwala na potraktowanie okresu zimnej wojny w kategoriach historii najnowszej.

Monografia ma układ chronologiczno-problemowy. Całość została podzielona na sześć rozdziałów oraz wstęp, zakończenie, wykaz najczęściej stosowanych skrótów, wykaz map i tabel, bibliografię. Dwa pierwsze rozdziały zostały poświęcone polityce USA wobec Bliskiego Wschodu w okresie zimnej wojny, zaś cztery kolejne polityce USA wobec Bliskiego Wschodu po rozpadzie układu bipolarnego. Takie ujęcie problemu pozwoliło na ukazanie elementów ciągłości i zmiany w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa wobec Bliskiego Wschodu w latach 1945-2012.

W rozdziale I *Uwarunkowania polityki Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu w okresie funkcjonowania układu bipolarnego*, jak również w rozdziale II zatytułowanym *Główne interesy i cele polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych realizowane wobec Bliskiego Wschodu w okresie funkcjonowania układu bipolarnego*, autorka odniosła się do polityki USA wobec Bliskiego Wschodu w okresie zimnej wojny, co stanowi dobry punkt wyjścia dla zrozumienia tendencji w polityce Waszyngtonu wobec Bliskiego Wschodu po rozpadzie układu bipolarnego, jak i ukazania zmiennych i stałych elementów w polityce USA wobec tej części świata w okresie zimnej wojny i po jej zakończeniu. Autorka ma świadomość, iż zagadnienia omawiane w rozdziałach I i II do pewnego stopnia nachodzą na siebie. Jednakże, nie jest w tym przypadku możliwym oddzielenie w sposób precyzyjny uwarunkowań o charakterze koncepcyjnym od wyeksponowania wiodących interesów i celów. Podrozdział 1.3 w rozdziale I został zatem pomyślany w ten sposób, by wskazać założenia doktrynalne polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych, natomiast w rozdziale II zostały ukazane konkretne działania USA przy realizacji wiodących interesów i celów wobec Bliskiego Wschodu. W rozdziale I została zatem ukazana istota i zakres treściowy pojęcia Bliski Wschód. W sposób syntetyczny zostały wskazane wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania polityki zagranicznej USA w okresie funkcjonowania układu bipolarnego, a następnie ukazane i omówione zostały doktrynalne podstawy

polityki zagranicznej kolejnych administracji Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu w latach 1945–1989. Z kolei w rozdziale II wyeksponowane zostały główne interesy i cele polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych realizowane wobec Bliskiego Wschodu w okresie funkcjonowania układu bipolarnego, w tym: powstrzymywanie ekspansji ZSRR na terenie Bliskiego Wschodu; umacnianie państwowości Izraela w regionie bliskowschodnim; zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego; zapewnienie stabilności państwom zaprzyjaźnionym w regionie (Egipt, Arabia Saudyjska, Iran do 1979 roku; Irak). Należy dodać, iż w monografii zamiennie używany jest termin państwa sojusznicze i zaprzyjaźnione. Pisząc bowiem o sojusznikach USA, autorka nie zawęża tego terminu do państw, które podpisały z USA traktat (Izrael), ale ma na myśli te państwa, które stały się klientami Stanów Zjednoczonych w regionie. Korzystały z ekonomicznej i militarnej pomocy USA w zamian m.in. za prowadzenie umiarkowanej polityki wobec Izraela.

W rozdziale III *Bliski Wschód w doktrynie polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych w okresie pozimnowojennym*, zostały przedstawione nowe wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania polityki zagranicznej USA po rozpadzie układu bipolarnego. Podrozdział 3.2 został z kolei poświęcony analizie doktryn kolejnych amerykańskich administracji wobec Bliskiego Wschodu w tym okresie. Autorka celowo zrezygnowała w tym podrozdziale z uproszczenia śródtytułów i zastosowała powtórzenia. Zabieg ten ma na celu ułatwienie Czytelnikowi poruszania się po dość obszernej monografii.

W rozdziale IV *Interesy i cele polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych realizowane wobec Bliskiego Wschodu w okresie pozimnowojennym*, zostały wyeksponowane główne cele polityki USA wobec regionu realizowane z mniejszym lub większym powodzeniem kolejno przez administracje George'a H. Busha, Billa Clintona, George'a W. Busha oraz Baracka Obamy. Omówione zostały następujące problemy: utrzymanie uprzywilejowanego partnerstwa z Izraelem; zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego Stanów Zjednoczonych; zapewnienie stabilności zaprzyjaźnionym państwom arabskim w regionie (Egiptowi, Arabii Saudyjskiej, Jordanii – w przypadku tego państwa, odniesiono się również do zaangażowania USA w rozmowy pokojowe pomiędzy Izraelem a Jordanią) oraz kwestia demokratyzacji i stabilizacji gospodarczej regionu.

W rozdziale V *Główne problemy dla polityki Stanów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie w okresie pozimnowojennym* zostały poddane analizie główne problemy dla polityki amerykańskiej wobec regionu w okresie pozimnowojennym. Kolejno omówione zostały: działania podejmowane przez administracje Stanów Zjednoczonych na rzecz rozwiązania konfliktu izraelsko-palestyńskiego; irański program atomowy; polityka Saddama Husajna i dwie wojny w Zatoce Perskiej (polityka USA wobec agresji Iraku na Kuwejt oraz agresja USA na Irak – operacja *Iraqi Freedom*); implikacje wojen w Zatoce Perskiej w skali regionalnej i globalnej; problem terroryzmu międzynarodowego i fundamentalizmu islamskiego.

W rozdziale VI *Nowe akcenty w polityce Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu po Arabskiej Wiosni*, zostały ukazane nowe akcenty i wiodące tendencje w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu po Arabskiej Wiosni. W kolejnych podrozdziałach wyeksponowane zostały główne kierunki zaangażowania USA w przemiany zachodzące w tym regionie, postrzeganie Arabskiej Wiosny przez ame-

rykański establishment a także ukazane zostały nowe elementy w doktrynalnych podstawach amerykańskiego zaangażowania w obszarze bliskowschodnim w okresie administracji Baracka Obamy. Analizie zostało poddane stanowisko USA wobec Arabskiej Wiosny w wybranych państwach Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej: Tunezji, Egipcju, Arabii Saudyjskiej i Bahrajnie, Libii (strategii *leading from behind*) oraz Syrii. Ze względu na ważkość Arabskiej Wiosny zarówno w skali regionalnej, jak i globalnej, Autorka świadomie poszerzyła w tym rozdziale rozważania o dwa państwa Afryki Północnej (Tunezję i Libię). Nie jest bowiem możliwym, by w pełni oddać nowe akcenty w polityce Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu bez odniesienia do wydarzeń w Tunezji, gdzie zainicjowano Arabską Wiosnę, czy pomijając obalenie rządów Muamara Kaddafi'ego, w czym partycypowały również Stany Zjednoczone. W tym celu również mapy polityczne zamieszczone na końcu monografii przedstawiają zarówno państwa Bliskiego Wschodu (dwie mapy), jak i Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej (2 mapy).

Publikację zamyka *Zakończenie* zawierające wnioski z analizy problemów badawczych podejmowanej w kolejnych rozdziałach. Autorka świadomie zrezygnowała z rozdziału sumującego, by uniknąć niepotrzebnych powtórzeń. Albowiem w niniejszej monografii dosyć obszerne *Zakończenie* pełni rolę takiego rozdziału. W *Zakończeniu* ukazano bowiem w sposób syntetyczny ewolucję polityki zagranicznej USA wobec Bliskiego Wschodu w latach 1945-2012, co pozwala zrozumieć istotę polityki amerykańskiej wobec tej części globu, a zwłaszcza elementy ciągłości i zmiany w tej polityce.

Reasumując, należy podkreślić, iż problematyka miejsca Bliskiego Wschodu w polityce zagranicznej USA realizowanej w latach 1945-2012, nie doczekała się jak dotąd zwartego opracowania w literaturze polskojęzycznej. Literatura obcojęzyczna (zazwyczaj anglojęzyczna) jest o wiele bardziej bogata w tej materii, niemniej jednak autorzy prac z tej tematyki odnoszą się przede wszystkim do polityki USA wobec poszczególnych państw regionu, rywalizacji amerykańsko-radzieckiej na Bliskim Wschodzie, konfliktu izraelsko-arabskiego, problematyki terroryzmu międzynarodowego i fundamentalizmu islamskiego, bliskowschodniego procesu pokojowego, czy polityki Unii Europejskiej wobec Maghrebu i Maszreku. Brakuje natomiast opracowania, które w sposób zwarty i syntetyczny traktowałyby o polityce amerykańskiej wobec Bliskiego Wschodu od zakończenia II wojny światowej, aż do Arabskiej Wiosny włącznie. Monografia „*Bliski Wschód w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych w latach 1945-2012*” jest zatem pierwszą w polskiej literaturze, która w sposób całościowy i syntetyczny przedstawia zagadnienie polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu we wskazanym przedziale czasowym. Jej zaletą jest oryginalne ujęcie tematu i szeroka cezura, która pozwoliła na dokonanie szczegółowej analizy polityki USA wobec regionu bliskowschodniego.

Literatura polskojęzyczna dotycząca *stricte* omawianego tematu pozostaje bardzo nieliczna. Autorka w przeważającej mierze bazowała więc na dokumentach, opracowaniach i artykułach obcojęzycznych (anglo- i niemieckojęzycznych).

Szczególnie pomocne w języku polskim były opracowania: red. Zając J.: *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, Toruń 2006; Zając J.: *Środki i metody oddziaływania USA w bliskowschodnim procesie pokojowym (1991-2000)*, Warszawa 2005; Zdanowski J.: *Historia Bliskiego Wschodu w XX wieku*, Wrocław 2010; Zdanowski J.: *Historia Arabii*

Wschodniej, Wrocław 2004; Zdanowski J.: *Arabia Saudyjska*, Warszawa 2004; Hoffman B.: *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 2001; Pastusiak L.: *Prezydenci Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 2005; Szymborski W.: *Zatoka Perska. Problemy stabilizacji*, Bydgoszcz 1999; Szymborski W.: *Doktryna Busha*, Bydgoszcz 2004; Bania R.: *Polityka Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu za prezydentury Dwighta D. Eisenhowera (20.01.1953 – 20.01.1961)*, Toruń 2000.

Wśród opracowań, które dotyczą polityki USA wobec Bliskiego Wschodu, na szczególną uwagę zasługują: ed. Lesch D. W.: *The Middle East and the United States. A Historical and Political Reassessment*, Cambridge 2003; Lenczowski G.: *American Presidents and the Middle East*, London 1990; Owendale R.: *Britain, the United States, and the Transfer of Power in the Middle East, 1945-1962*, London, New York 1996; Taylor A. R.: *The Superpowers and the Middle East*, New York 1991; Tillman S. P.: *The United States in the Middle East. Interests and Obstacles*, Bloomington 1982; Kokxhoorn N.: *Oil and politics. The domestic roots of US expansion in the Middle East*, Berlin 1977; Stivers W.: *America's Confrontation with Revolutionary Change In the Middle East, 1948-83*, Hong Kong 1986; Fraser T. G.: *The USA and the Middle East since World War 2*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London 1989; Hubel H.: *Das Ende des Kalten Kriegs im Orient. Die USA, die Sowjetunion und die Konflikte in Afghanistan, am Golf und Nahen Osten, 1979-1991. Auswirkungen für Europa und Deutschland*, München 1995; ed. Shaker H., Rabinovich I.: *The Middle East and the United States Perception and Policies*, New Brunswick, London 1980; Ulfkotte U.: *Kontinuität und Wandel amerikanischer and sowjetischer Politik In Nah- and Mittelost 1967 bis 1980*, Freiburg 1988; Brands H. W.: *Into the Labirynt. The United States and the Middle East 1945-1993*, New York 1994; Cooley J. K.: *Playback. America's Long War In the Middle East*, New York 1991; Cordesman A. H.: *The Gulf and the West. Strategic Relations and Military Realities*, London 1988; McDowall D.: *A Modern History of the Kurds*, London, New York, 2000; Burbach R., Tarbell J.: *Imperial Overstretch. George W. Bush and the hubris of empire* London, New York 2004; Tripp Ch.: *A History of Iraq*, Edinburgh 2000; Axelgard F. W.: *A New Iraq? The Gulf War and Implications for U.S. Policy*, New York 1988; Malone D. M.: *The International Struggle Over Iraq. Politics in the UN Security Council 1980-2005*, New York 2006; Cameron F.: *US Foreign Policy after Cold War. Global hegemon or reluctant sheriff?*, London, New York 2005.

W pracy wykorzystano również „Roczniki Strategiczne”, liczne artykuły naukowe opublikowane między innymi w „Foreign Affairs”, „Internationale Politik”, „Sprawach Międzynarodowych”, „Stosunkach Międzynarodowych”, „Przeglądzie Orientalistycznym” i „Przeglądzie Zachodnim”, a także bogate źródła internetowe – w tym oficjalne strony rządowe USA, stronę ONZ, internetowe wydania gazet polsko- i obcojęzycznych („Washington Post”, „The Wall Street Journal”, „The Guardian”) i inne, na których zamieszczone są oficjalne oświadczenia, przemówienia, relacje z konferencji prasowych, wywiady, a przede wszystkim dokumenty urzędowe.

Autorka pragnie złożyć wyrazy podziękowania opiekunowi naukowemu Panu prof. dr hab. Mieczysławowi Stolarczykowi za okazaną serdeczność, wsparcie oraz cenne wskazówki i uwagi udzielane podczas pisania niniejszej monografii. Serdecznie dziękuje również Pani dr hab. Justynie Zajęc z Uniwersytetu Warszawskiego za wkład włożony

w przygotowanie recenzji wydawniczej.

Autorka dziękuje również władzom Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego za wyasygnowanie środków finansowych, które pozwoliły na opublikowanie niniejszej książki.

KATARZYNA CZORNIK

The U.S. foreign policy towards the Middle East - 1945-2012

Summary

The character of the U.S. foreign policy towards the Middle East has never been random. That region has been viewed by the consecutive American governments (both during the Cold War and after it ended) as a key area for the advancement of the U.S. strategic interests. In essence, its significance manifests itself on three main levels: geopolitical, economic, religious and cultural. The research objective of this article is to demonstrate the importance of the Middle East in the American foreign policy (and its security policy in particular) during the period from 1945 and 2012. The choice of the time frame has not been accidental. In the history of U.S. foreign policy, the end of the World War II marked the beginning of the American effective involvement in the region and the possibility to further American interests in that part of the world. As a consequence of the bipolar system, which emerged after 1945, the Middle East became a strategic region for the advancement of the American political, economic and military interests. It is virtually impossible to comprehend, in broad terms, the relations between the Arab world and the U.S., the American-Israeli relations, the U.S. policy towards Iran or the conflict in the Middle East without referring to their origins dating back to 1945. As for the upper time limit - 2012, it allows to have a closer look at the events associated with the Arab Spring which are important both for the Middle East and the U.S. strategy in the region. By extending the scope of this article to include the events of the year 2012, one can see how the Arab Spring unfolded and what its implications have been for the region and the U.S. policy in the Middle East.

The intention of the author is to discuss the main trends in the U.S. policy towards the Middle East and the leading strategies of the American foreign policy in the region, both during the Cold War and after the collapse of the bipolar system. The article analyses the main determinants of the U.S. foreign policy during the relevant period. It also demonstrates the main factors influencing the bilateral relations between the American administration and the governments in the region, as well as the U.S. strategy in the Middle East as a whole. The article discusses the main goals, interests and challenges of the American policy in that part of the world. Furthermore, the attention of the reader is drawn to the internal circumstances in the US and the international context that used to determine

(for instance, the competition for influence between the U.S. and the Soviet Union) or, where applicable, continue to determine the U.S. foreign and security policy in the region. One also has to consider the determinants within the region itself: the escalating Arab-Israeli conflict, the support lent by the White House to Israel, the growth of fundamentalist and terrorist movements in the region, the U.S. bilateral relations with certain countries in the region (Egypt, Saudi Arabia, Iran, Iraq, Jordan), the U.S. dependence on the energy resources located in that part of the world, the American efforts to achieve the economic and political stability in the region, the means, methods and instruments deployed with a view to promoting democracy in the Middle East as well as the implications of the Arab Spring for the American policy in the Middle East. In addition, the article discusses the American stance on the Kurdish push for national independence, which influenced the bilateral relations between the U.S. and individual states in the region.

KATARZYNA CZORNIK

Der Nahe Osten in der Außenpolitik der Vereinigten Staaten in den Jahren 1945-2012

Zusammenfassung

Die Politik der Vereinigten Staaten in Bezug auf den Nahen Osten hatte nie einen Charakter des Zufalls. Diese Region wurde nämlich durch die aufeinander folgenden US-Verwaltungen (sowohl während des Kalten Krieges, als auch nach seinem Ende) als ein für die Verwirklichung der strategischen Interessen entscheidendes Gebiet gesehen. Seine wichtige Rolle drückt sich grundsätzlich auf drei Hauptebenen aus: der geopolitischen, der wirtschaftlichen sowie der kulturell-religiösen Ebene.

Das Forschungsziel der folgenden Publikation ist es, die Rolle des Nahen Ostens in der Außenpolitik, und genauer in der Sicherheitspolitik der Vereinigten Staaten in den Jahren 1945-2012 sichtbar zu machen. Diese Zeitspanne wurde nicht zufälligerweise festgelegt. Das Ende des Zweiten Weltkriegs bedeutete nämlich für die nahöstliche Politik der Vereinigten Staaten den Anfang des tatsächlichen Engagements in der Region und ermöglichte die Entwicklung der amerikanischen Interessen in diesem Teil der Welt. Wegen des bipolaren Weltsystems, das nach dem Jahr 1945 entstanden ist, wurde der Nahe Osten zur strategischen Region für die Durchführung der politischen, ökonomischen und militärischen Interessen der USA. Die weitgreifenden amerikanisch-arabischen und amerikanisch-israelischen Zusammenhänge, sowie die US-Politik dem Iran gegenüber oder das Konflikt im Nahen Osten kann man kaum begreifen, ohne sich auf deren Ursprung zu beziehen, der auf die Zeit nach dem Jahre 1945 fällt. Die obere Zeitgrenze – das Jahr 2012 – lässt die Geschehnisse des Arabischen Frühlings näherbringen, die für den Nahen Osten und für die Strategie der USA in dieser Weltregion weitgehend bedeutsam waren. Da die Analyse in dieser Publikation mit Angaben aus dem Jahr 2012 endet, kann man auf den Verlauf der US-Strategie sowie auf die wichtigsten Implikationen für die genannte Region und für die nahöstliche Politik der Vereinigten Staaten hinweisen.

Demnach ist das Vorhaben der Verfasserin, den Leser mit den dominanten Tendenzen in der Politik der Vereinigten Staaten hinsichtlich des Nahen Ostens und mit den führenden Strategien der amerikanischen Außenpolitik dieser Region gegenüber, sowohl während des Kalten Krieges, als auch nach dem Zerfall des bipolaren Weltsystems, bekannt zu machen. Analysiert wurden die wichtigsten Bedingtheiten und Richtungen der US-Außenpolitik im genannten Zeitraum. Dargestellt wurden die Hauptfaktoren, die

sowohl die bilateralen Relationen zwischen Washington und den Ländern der genannten Region, als auch die allgemeine Strategie der Vereinigten Staaten im Kontext des Nahen Ostens beeinflusst haben. Besprochen wurden hier die wichtigsten Zwecke und Interessen, aber auch die Herausforderungen für die amerikanische Politik in diesem Weltteil. Betont wurden nicht nur die internen amerikanischen Bedingtheiten, aber auch die internationalen, die Außen- und Sicherheitspolitik der Vereinigten Staaten in Hinsicht auf diese Region bestimmt haben (z.B. die amerikanisch-russische Rivalität um die Einflüsse) oder weiterhin bestimmen. Man soll auch die innenregionalen Bedingtheiten in Betracht ziehen: den fortschreitenden israelisch-arabischen Konflikt; das Engagement des Weißen Hauses an der Seite von Israel; die Entwicklung der fundamentalistischen und der terroristischen Tendenzen in der Region; die Beziehungen der USA mit den einzelnen Ländern der Region (mit Ägypten, mit Saudi Arabien, mit dem Iran, mit dem Irak, mit Jordanien); die Abhängigkeit der Vereinigten Staaten von Energiequellen, die in diesem Teil der Erde konzentriert sind; das Streben der Vereinigten Staaten nach der wirtschaftlichen und politischen Stabilität in der Region; die Mittel, die Methoden und Instrumente, die zwecks der Demokratisierung des Nahen Ostens ausgenutzt werden; schließlich die Folgen des Arabischen Frühlings für die nahöstliche Strategie der USA. In der Publikation wurde auch der Standpunkt der Vereinigten Staaten angesichts der volksbefreienden Bestrebungen der kurdischen Bevölkerung sichtbar gemacht, der die bilateralen Relationen zwischen den USA und den einzelnen Ländern der Region determiniert hat.

KATARZYNA CZORNIK

Doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce; adiunkt w Instytucie Nauk Politycznych i Dziennikarstwa (Zakład Stosunków Międzynarodowych) Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, którego jest absolwentką. Ukończyła również Akademię Młodych Dyplomatów ze specjalnością Służba Zagraniczna w Europejskiej Akademii Dyplomacji w Warszawie oraz Studium Katolickiej Nauki Społecznej (filia IWKR KUL). Zainteresowania naukowo-badawcze koncentrują się wokół obszarów: Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych, polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych (ze szczególnym uwzględnieniem polityki Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu), terroryzm międzynarodowy i fundamentalizm islamski, polityka zagraniczna Polski. Jest Autorką monografii: Irak w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych w okresie pozimnowojennym, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011 oraz kilkunastu artykułów naukowych i recenzji m. in.: Umacnianie państwowości Izraela jako jeden z celów polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych w regionie Bliskiego Wschodu w XX i XXI wieku, "Studia Polityczne" nr 29, Warszawa 2012; Polityka USA wobec Bliskiego Wschodu po Arabskiej Wiośnie, "Krakowskie Studia Międzynarodowe" nr 1, Kraków 2012; Stabilność państw sojuszniczych a cele polityki zagranicznej USA na Bliskim Wschodzie (1945-1989), "Bliski Wschód. Społeczeństwa - Polityka - Tradycje" nr 8, Warszawa 2011, Irański kryzys atomowy jako wyzwanie globalne (główne strategie rozwiązania kryzysu), "Gdańskie Studia Międzynarodowe" Vol. 8, nr 1-2, Gdańsk 2010.

"Praca dotyczy niezwykle ważnego i aktualnego problemu, jakim jest polityka USA wobec Bliskiego Wschodu. Region ten, jak słusznie zauważa Autorka, od 1945 roku zajmuje niezmiennie kluczowe miejsce w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych. Temat ten ważny jest nie tylko z punktu widzenia polityki zagranicznej USA, czy stosunków międzynarodowych na Bliskim Wschodzie, ale również szeroko rozumianego porządku międzynarodowego. [...]"

Z fragmentu recenzji
dr hab. Justyny Zajac

ISBN: 978-83-61975-17-5

9 788361 975175